

30 januari 2026

Vrijheid om te groeien, druk om te presteren

HOE INDIVIDUALISERING HET WELZIJN VAN LEERLINGEN IN HET SECUNDAIR ONDERWIJS BEÏNVLOEDT

INLEIDING

In het secundair onderwijs krijgen leerlingen steeds meer autonomie en verantwoordelijkheid over hun eigen leertraject. Ze worden aangemoedigd om bewuste keuzes te maken, hun talenten te ontwikkelen en hun toekomst actief vorm te geven. Deze evolutie sluit aan bij een bredere maatschappelijke ontwikkeling van individualisering, waarin jongeren steeds meer zelf richting moeten geven aan hun leven. Wat daarbij vaak uit het oog wordt verloren, is dat deze verantwoordelijkheid niet voor iedere jongere even goed draagbaar is.

Hoewel deze vrijheid kansen biedt voor persoonlijke groei en zelfontplooiing, roept ze ook vragen op over de draagkracht, begeleiding en ondersteuning. Wanneer verwachtingen, keuzes en prestatiedruk zich opstapelen, dreigt autonomie niet alleen een recht, maar ook een belasting te worden. Aangezien deze evolutie rechtstreeks raakt aan welzijn, gelijke onderwijskansen en sociale rechtvaardigheid binnen de schoolcontext, is het vanuit een sociaalwerkperspectief relevant te onderzoeken hoe leerlingen omgaan met deze verantwoordelijkheid en welke rol de leerlingenbegeleiders hierbij kunnen spelen.

De aanleiding van dit onderzoek ligt zowel bij mijn stage-ervaring in sociaal werk als leerlingenbegeleidster binnen een secundaire school, als bij mijn persoonlijke schoolervaring. Tijdens mijn stage sociaal werk vielen mij veel signalen van (keuze)stress bij leerlingen op. Ik ervaarde in mijn laatste jaar van het secundair onderwijs zelf de druk van keuzes rondom studierichting en toekomst. Deze combinatie van persoonlijke en professionele betrokkenheid maakt dit onderzoek niet alleen theoretisch, maar ook praktisch en maatschappelijk relevant.

De illustratie aan het begin van dit artikel symboliseert het volgende spanningsveld: jongeren bevinden zich vaak op een kruispunt van keuzes, verwachtingen en onzekerheid, waarin autonomie enerzijds een kans biedt, maar anderzijds ook kan leiden tot druk en stress. Net in dit spanningsveld bevindt zich de centrale vraag die dit artikel verkent.

KEUZES, AUTONOMIE EN SOCIAAL WERK: JONGEREN CENTRAAL

In dit artikel kies ik er bewust voor om eerst stil te staan bij het sociaalwerkperspectief. In mijn stage sociaal werk en eigen schoolloopbaan merkte ik hoe snel keuzestress bij leerlingen wordt herleid tot iets individueels. Enkele uitspraken die ik al hoorde:

—

Vanuit het sociaal werk wringt net dat uitgangspunt. Autonomie en verantwoordelijkheid ontwikkelen zich niet los van hun omgeving, maar binnen een schoolcontext en binnen een samenleving die steeds meer van jongeren verwacht. Tegelijk merkte ik hoe weinig ruimte er soms is voor hoe leerlingen deze verwachtingen zelf beleven. Hun twijfels, onzekerheden en ervaringen blijven vaak op de achtergrond, terwijl juist deze beleving cruciaal is om welzijn te begrijpen.

Door dit perspectief als eerste te bespreken, wil ik duidelijk maken dat dit artikel niet vertrekt vanuit de vraag wat leerlingen 'beter' moeten doen, maar vanuit de vraag hoe welzijn, ondersteuning en rechtvaardigheid vorm krijgen binnen het onderwijs. Als toekomstig sociaal werker kijk ik hier niet alleen naar als mens, maar ook vanuit een professionele bezorgdheid over hoe we jongeren vandaag begeleiden in een context van toenemende autonomie en druk.

“Sociaal werk is een op de praktijk gebaseerd beroep en een academische discipline die sociale verandering en ontwikkeling, sociale cohesie, empowerment en bevrijding van mensen bevordert. Principes van sociale rechtvaardigheid, mensenrechten, collectieve sociale verantwoordelijkheid en respect voor vormen van diversiteit staan centraal in het sociaal werk. Onderbouwd door sociaalwerktheorieën, sociale- en menswetenschappen en inheemse of lokale vormen van kennis, engageert sociaal werk mensen en structuren om problemen aan te pakken en welzijn te bevorderen.” (algemene vergaderingen van de IFSW en de IASSW, 2014).

Deze definitie vormt voor mij een belangrijk analytisch kader om te begrijpen waarom de toenemende nadruk op autonomie en keuzevrijheid in het secundair onderwijs zo relevant is voor sociaal werk. Wat vandaag vaak wordt gezien als een individuele opdracht, namelijk zelf keuzes maken en zelf richting geven, is in werkelijkheid het resultaat van bredere maatschappelijke verschuivingen. De groeiende nadruk op zelfsturing en persoonlijke verantwoordelijkheid kan gezien worden als een vorm van sociale verandering die raakt aan welzijn, ondersteuning en ongelijkheid. Individualisering opent nieuwe mogelijkheden tot ontplooiing, maar legt steeds meer verantwoordelijkheid bij het individu. Deze dynamiek wordt duidelijk in de ervaringen van de leerlingen die ik observeerde en interviewde.

Binnen de schoolcontext komt sociaal werk onder meer tot uiting in het versterken van sociale cohesie. Leerlingenbegeleiding verbindt jongeren met leerkrachten, klasgenoten, ouders en externe hulpverlening en bouwt zo mee aan een netwerk rond leerlingen. Tijdens mijn participerende observatie merkte ik bijvoorbeeld op dat sommige leerlingen zichtbaar gespannen reageren wanneer belangrijke keuzes zich voordoen, terwijl anderen hier met meer rust en vertrouwen mee omgaan. Deze observaties illustreren hoe welzijn niet losstaat van de sociale omgeving. Door deze ondersteuning en netwerkvorming helpt leerlingenbegeleiding niet alleen individuele stress te verlichten, maar bevordert zij ook collectieve verantwoordelijkheid en het welzijn van de hele schoolcontext.

Ook sociale rechtvaardigheid vormt een essentieel referentiepunt. In een onderwijssysteem dat sterk inzet op zelfredzaamheid en eigen verantwoordelijkheid, krijgt autonomie niet voor elke leerling dezelfde betekenis. Dit kwam ook duidelijk naar voren wanneer ik leerlingen uit het zesde middelbaar interviewde.

Waar de ene leerling autonomie beschrijft als versterkend:

“De overstap van ASO naar TSO was spannend, maar het was wel mijn eigen keuze. Nu merk ik dat ik beter zit en dat geeft me vertrouwen.”
(leerling, zesde middelbaar).

Ervaart een andere leerling deze verantwoordelijkheid eerder als verlamdend:

“Hoe meer mogelijkheden ik zie, hoe minder zeker ik ben.” (leerling, zesde middelbaar).

Sociaal werk maakt deze ongelijkheden zichtbaar en benadrukt het belang van begeleiding op maat, zodat autonomie geen voorrecht wordt, maar een haalbare realiteit voor alle leerlingen.

Empowerment staat daarbij centraal. Leerlingenbegeleiding richt zich niet enkel op het aanreiken van informatie, maar op het versterken van zelfinzicht, zelfvertrouwen en handelingsvermogen. Jongeren worden ondersteund om hun mogelijkheden, verwachtingen en grenzen te verkennen en om hun ervaringen te begrijpen binnen een bredere maatschappelijke context. Dit impliceert ook bewustwording. Keuzestress en onzekerheid worden niet uitsluitend benaderd als persoonlijke tekorten, maar als signalen binnen een veranderend onderwijssysteem en een sterk geïndividualiseerde samenleving. Op deze manier laat het sociaal werk zien hoe begeleiding niet alleen informatief is, maar ook bijdraagt aan de groei en het welzijn van jongeren.

Als toekomstig sociaal werker biedt dit sociaalwerkperspectief een lens om mijn stage-ervaringen, observaties en interviews te analyseren en te begrijpen. Het helpt mij verklaren waarom bepaalde vormen van begeleiding ondersteunend werken, waar spanningen ontstaan en hoe principes zoals sociale cohesie, sociale rechtvaardigheid en empowerment kunnen bijdragen aan het welzijn van jongeren. Vanuit dit kader wordt in de volgende delen verkend hoe leerlingen hun weg zoeken in het schoolsysteem en waar zij daarin dreigen vast te lopen.

WANNEER LEERLINGEN HUN WEG VERLIEZEN IN HET SCHOOLSYSTEEM

Uit mijn observaties en interviews blijkt dat de toegenomen autonomie en keuzevrijheid in het secundair onderwijs een dubbel effect heeft op leerlingen. Voor sommige leerlingen bevordert het hun motivatie, zelfontplooiing en gevoel van zelfstandigheid. Andere leerlingen ervaren druk, keuzestress en faalangst, vooral wanneer ze belangrijke beslissingen moeten nemen over hun studierichting en toekomstperspectief.

Voor veel leerlingen is het schoolsysteem complex en breed: er zijn verschillende studierichtingen en keuzes, maar ook buitenschoolse invloeden, zoals ouders, vrienden, maatschappelijke verwachtingen en informatie van verschillende kanalen. Dit kan leiden tot een gevoel van verdwalen binnen het schoolsysteem, waarbij leerlingen het moeilijk vinden om hun weg te vinden, prioriteiten te stellen en vertrouwen te behouden in hun beslissingen. Het probleem wordt versterkt, omdat deze ervaringen vaak onzichtbaar blijven. De twijfels, onzekerheden en stress van leerlingen worden niet altijd opgemerkt of erkend door de schoolcontext, inclusief begeleiders, leerkrachten en beleidsmakers.

Binnen deze context speelt leerlingenbegeleiding een rol bij het ondersteunen van keuzes, maar de complexiteit van het systeem en de grote groepen leerlingen maken het moeilijk om zicht te krijgen op wat er leeft en individuele begeleiding op maat te bieden. Dit spanningsveld: veel autonomie voor leerlingen, maar onvoldoende zicht op hun ervaringen en beperkte mogelijkheden tot ondersteuning, vormt het centrale probleem van dit artikel. Individualisering in het secundair onderwijs creëert zowel kansen als kwetsbaarheden voor het welzijn van jongeren, terwijl het voor begeleiders en de schoolcontext niet altijd duidelijk is hoe ze jongeren optimaal kunnen ondersteunen.

Het inzicht van dit spanningsveld is cruciaal om te onderzoeken hoe begeleiding en het zorgcontinuüm kunnen bijdragen aan het welzijn van leerlingen, zonder hun autonomie te ondermijnen. Het vraagt ook aandacht voor de leefwereld van leerlingen zelf. Hun verhalen, twijfels en ervaringen vormen het vertrekpunt om verder te kijken dan het beleid alleen. Daarom vertrekt dit artikel expliciet vanuit de leefwereld van jongeren en verbindt de literatuur met wat zich dagelijks afspeelt in de schoolcontext.

VAN LITERATUUR TOT LEEFWERELD: HOE DIT ARTIKEL TOT STAND KWAM

Voor dit artikel koos ik bewust voor een kwalitatieve aanpak, omdat ik als doel heb om een diepgaand inzicht te krijgen in de ervaringen, gevoelens en perspectieven van leerlingen in het secundair onderwijs, een studente uit het hoger onderwijs en een leerlingenbegeleider. Tijdens mijn stage binnen sociaal werk als leerlingenbegeleidster in een secundaire school kon ik deze ervaringen van dichtbij observeren en ondersteunen, waardoor ik toegang had tot zowel formele begeleidingsmomenten als informele interacties. Deze aanpak laat toe de complexiteit van autonomie, keuzestress en begeleiding in de schoolcontext genuanceerd in kaart te brengen, zonder deze te reduceren tot cijfers of statistieken.

De keuze voor open interviews en participerende observaties maakte ik bewust om een zo volledig mogelijk beeld te krijgen van de leerlingen. Open interviews geven respondenten de ruimte hun ervaringen in hun eigen woorden te delen, waardoor zowel algemene patronen als individuele verschillen zichtbaar worden. Participerende observatie laat mij toe om leerlingen te zien in hun dagdagelijkse context en niet enkel te vertrekken vanuit wat ze achteraf vertellen.

Aanvullend voerde ik een literatuurstudie uit, waarbij wetenschappelijke artikelen en publicaties werden geraadpleegd. Deze studie biedt een theoretisch kader en laat toe bestaande kennis over individualisering, autonomie en de rol van leerlingenbegeleiding te integreren. Ik combineerde open interviews, participerende observaties, een literatuurstudie en mijn eigen ervaringen als toekomstig sociaal werker en voormalige leerling in het secundair onderwijs. Door deze verschillende invalshoeken samen te brengen, sla ik een brug tussen literatuur en leefwereld, zodat zowel theoretische inzichten als concrete ervaringen zichtbaar worden.

Literatuurstudie

De literatuurstudie richtte zich op onderwijs, individualisering, meritocratie, zorgcontinuüm en leerlingenbegeleiding. Deze studie bood inzicht in hoe het Vlaamse onderwijssysteem zich heeft ontwikkeld, welke beleids- en juridische kaders er bestaan en welke uitdagingen en kansen individualisering en meritocratie voor leerlingen met zich meebrengen.

Dit referentiekader hielp mij om de ervaringen van leerlingen niet individueel te benaderen, maar te plaatsen binnen een bredere maatschappelijke context.

Participerende observatie

Tijdens mijn participerende observatie was ik actief aanwezig in de schoolcontext. Ik observeerde klasmomenten, begeleidingsgesprekken en informele situaties, zoals middagpauzes en contacten op de speelplaats. Zo kreeg ik zicht op hoe leerlingen omgaan met keuzes, druk en verwachtingen en hoe hun sociale omgeving hierop inspeelt.

Observaties toonden bijvoorbeeld dat sommige leerlingen zichtbaar gespannen reageren bij belangrijke beslissingen, terwijl anderen meer rust of vertrouwen uitstralen. Participerende observatie maakte het mogelijk zowel expliciete gedragingen als impliciete signalen, zoals lichaamstaal en emotionele reacties, te analyseren, waardoor een genuanceerd beeld ontstond van de effecten van autonomie en de rol van leerlingenbegeleiding.

Open interviews

Ik koos voor open interviews omdat deze methode toelaat om een diepgaand inzicht te krijgen in hoe leerlingen, een studente uit het hoger onderwijs en een leerlingenbegeleider autonomie, keuzes en stress ervaren.

De nadruk ligt hierbij niet op representativiteit, maar op betekenisgeving. Respondenten kregen de ruimte om hun ervaringen en gevoelens in eigen woorden met mij te delen, waardoor twijfels, nuances en persoonlijke belevingen zichtbaar werden.

Respondenten

Ik sprak met verschillende mensen, elk vanuit hun eigen positie binnen het onderwijs. Mijn focus lag daarbij bewust op leerlingen uit het secundair onderwijs, omdat hun beleving volgens mij te weinig expliciet aan bod komt.

Uit het secundair onderwijs interviewde ik twee leerlingen uit het zesde middelbaar. De eerste respondent is een meisje dat veel faalangst ervaart en het moeilijk vindt om keuzes te maken over haar verdere studieloopbaan. Ze gaf aan dat ze zich vaak onzeker voelt en bang is om de 'verkeerde' beslissingen te nemen. De tweede respondent is een jongen die ook een bepaalde stress ervaart rond studiekeuzes, maar hier al beter mee lijkt om te gaan en zijn gevoelens meer kan reguleren. Bij hem is de druk minder verlamdend, al blijft twijfel sterk aanwezig. Hun verhalen maakten zichtbaar hoe verschillend jongeren dezelfde verwachtingen kunnen beleven.

Daarnaast sprak ik met een studente uit het hoger onderwijs. Ze zit in haar derde bachelor en keek terug op haar ervaringen in het secundair onderwijs. Ze heeft al meerdere studierichtingen gevolgd, zowel in het middelbaar als in het hoger onderwijs. Haar traject bood de mogelijkheid om met meer afstand terug te kijken op keuzemomenten, twijfels en begeleiding.

Tot slot interviewde ik een leerlingenbegeleider werkzaam in een andere schoolcontext om inzicht te verkrijgen in hoe begeleiding wordt ervaren en hoe druk bij leerlingen zichtbaar wordt vanuit een professioneel perspectief.

Ik ben me er sterk van bewust dat er nog veel andere perspectieven relevant zijn voor dit artikel, zoals die van ouders, leerkrachten of beleidsmakers. Toch koos ik er bewust voor om in dit artikel vooral leerlingen centraal te zetten. Hun gevoelens, twijfels en ervaringen blijven vaak onderbelicht, terwijl zij dagelijks in het spanningsveld leven. Met dit artikel wil ik in de eerste plaats ruimte maken voor hun stem.

Daarnaast is het belangrijk te benadrukken dat deze groep respondenten klein en niet representatief is. Het doel van dit artikel is dan ook niet om algemene uitspraken te doen, maar om ervaringen zichtbaar te maken, patronen te verkennen en het gesprek over welzijn, autonomie en begeleiding te verdiepen.

VAN VASTE PADEN NAAR EIGEN KEUZES: INDIVIDUALISERING, AUTONOMIE EN MERITOCRATIE IN HET ONDERWIJS

Individualisering: een veelgebruikt begrip zonder eenduidige betekenis

Individualisering is een begrip dat vandaag vaak opduikt in maatschappelijke en pedagogische contexten, maar zelden eenduidig wordt ingevuld. In gesprekken binnen mijn vriendengroep, familie en tijdens mijn stage sociaal werk merkte ik dat het woord regelmatig wordt gebruikt, maar dat weinig mensen precies kunnen uitleggen wat ermee bedoeld wordt. Ook in mijn interviews met leerlingen uit het zesde middelbaar bleek dat de term onbekend was. Wanneer ik hen vroeg wat individualisering voor hen betekende, reageerden ze onder meer met uitspraken als:

***“Ik heb eigenlijk geen idee wat het woord zou kunnen betekenen.”
“Is dat niet gewoon jezelf zijn?”***

Tegelijk merkte ik dat dezelfde leerlingen wel gemakkelijk konden vertellen over het zelf moeten maken van keuzes, studierichtingen, toekomstplannen en de verantwoordelijkheid die daarbij komt kijken. Het woord ‘individualisering’ zei hen weinig, maar wat ermee bedoeld wordt, herkenden ze duidelijk in hun eigen schoolervaringen. Dat toont voor mij aan dat individualisering misschien geen begrip is dat leeft bij jongeren, maar wel een realiteit is die ze elke dag ervaren.

Voor mij is individualisering een concrete context waarin jongeren steeds meer zelf vorm moeten geven aan hun schoolloopbaan en persoonlijke ontwikkeling. Terwijl traditionele houvasten en collectieve structuren richtinggevend zijn, krijgen jongeren grotere verantwoordelijkheden om keuzes te maken, hun talenten te ontdekken en hun toekomst actief te plannen. Individualisering is voor mij dus een spanningsveld tussen autonomie en verantwoordelijkheid, tussen kansen en druk. Het dringt diep door in de dagelijkse schoolervaringen van jongeren.

Deze observaties sluiten aan bij literatuur over de maatschappelijke trend van individualisering:

***“Individualisering is een proces waarbij de nadruk steeds sterker komt te liggen op persoonlijke keuzes, autonomie en zelfontwikkeling.”
(Invloed van Maatschappelijke Trends | Nederlands Jeugdinstituut, z.d.).***

“Het proces waarbij individuen in toenemende mate hun zelfstandigheid op verschillende gebieden vergroten.” (DeBijlesStudent, z.d.).

Wat leerlingen aanvoelen als 'zelf je weg moeten zoeken', wordt in de literatuur beschreven als een bredere maatschappelijke ontwikkeling. Dit betekent dat mensen steeds meer zelf vorm moeten geven aan hun leven, in de plaats van hun keuzes voornamelijk te laten bepalen door tradities, gevestigde sociale rollen of groepsverwachtingen. Deze tendens brengt met zich mee dat van individuen vandaag, veel sterker dan vroeger, wordt verwacht dat zij zelf verantwoordelijkheid opnemen voor hun handelen, hun levensloop en sociale relaties.

Binnen deze maatschappelijke ontwikkeling verschuift de nadruk van collectieve structuren naar het individu. Jongeren worden geacht hun eigen identiteit te ontwikkelen, persoonlijke keuzes te maken en hun toekomst actief te plannen. Dat uit zich onder meer in het onderwijs, waar leerlingen steeds vaker gestimuleerd worden om hun eigen traject samen te stellen, interesses te verkennen en bewuste studiekeuzes te maken.

KEUZEVRIJHEID IN DE TIJD: HOE HET ONDERWIJS VERANDERDE

De huidige nadruk op autonomie en keuzevrijheid is geen toevallig gegeven, maar het resultaat van een langere historische evolutie. Waar onderwijs vroeger grotendeels collectief en gestandaardiseerd was georganiseerd, met relatief vaste trajecten en beperkte keuzemogelijkheden, ontstond in de loop van de twintigste eeuw een toenemende focus op zelfbepaling, individuele ontwikkeling en persoonlijke ontplooiing. Deze evolutie sluit aan bij bredere moderniseringsprocessen in de samenleving, waarin traditionele kaders en duidelijke rolpatronen geleidelijk aan plaatsmaakten voor persoonlijk initiatief, zelfontplooiing en individuele verantwoordelijkheid. Deze observatie is gebaseerd op de bronnen die ik in dit artikel heb gebruikt.

Ook binnen het Vlaams onderwijs is deze verschuiving duidelijk zichtbaar. Een belangrijke drijfveer achter de modernisering van het onderwijs was de vaststelling dat het bestaande systeem niet in voldoende mate gelijke kansen bood om talenten te ontwikkelen en jongeren voor te bereiden op hun toekomst. Er werden grote ongelijkheden vastgesteld tussen studierichtingen en onderwijsvormen, onder meer in hun doorstroommogelijkheden naar het hoger onderwijs en de arbeidsmarkt (Waarom Moderniseren? - Voor directies en administraties, z.d.). In dat kader werd niet alleen de structuur van studierichtingen hertekend, maar ook het doel van onderwijs verbreed. Naast kennisoverdracht kwam er meer aandacht voor persoonlijke ontwikkeling, talentontplooiing en het maken van bewuste keuzes.

Volgens Elchardus werd het Vlaamse onderwijsbeleid vanaf het einde van de vorige eeuw in toenemende mate gestuurd door moderne idealen zoals differentiatie, meritocratie, individualisering en het verwerven van persoonlijke autonomie (Elchardus, 2002). Omdat meritocratie een begrip is dat niet altijd vanzelfsprekend is, licht ik dit hierna verder toe. Onderwijs werd niet langer enkel gezien als een collectief vormingsproject, maar steeds meer als context waarin individuen hun talenten moeten ontdekken, hun eigen traject moeten samenstellen en actief richting geven aan hun schoolloopbaan.

MERITOCRATISCH DENKEN IN HET ONDERWIJS

Binnen deze historische ontwikkeling neemt meritocratie een centrale plaats in. Meritocratie verwijst naar een samenleving waarin sociale status, privileges en kansen worden verdeeld op basis van individuele verdiensten, vaardigheden en prestaties. In het onderwijs houdt meritocratie in dat leerlingen beloond worden op basis van hun academische prestaties, inzet en talenten (Meritocratie – Wat is meritocratie?.., z.d.).

In het werk ‘Onderwijs in de symbolische samenleving’ benadrukt Elchardus dat onderwijs steeds meer functioneert binnen een symbolisch kader, waarin schoolloopbanen worden geïnterpreteerd als uitdrukking van persoonlijke identiteit, waarde en verdienste. Succes wordt daarbij vaak gezien als het resultaat van individuele inzet en juiste keuzes, terwijl moeilijkheden of falen sneller worden begrepen als persoonlijke tekortkomingen. Hierdoor verschuift de verantwoordelijkheid steeds sterker naar het individu en wordt de schoolloopbaan een belangrijke maatstaf voor zelfbeeld en maatschappelijke positie. Uit mijn interviews met een leerling uit het zesde middelbaar en een student uit het hoger onderwijs blijkt bovendien dat zij deze schooldruk ook vaak bij zichzelf leggen: ze streven naar goede punten en voelen zich persoonlijk verantwoordelijk voor hun prestaties. Dit kan faalangst en stress versterken. Wetenschappelijk onderzoek bevestigt dit:

“Druk voelen om te presteren – oftewel prestatiedruk – kan bijdragen aan gevoelens van stress wanneer jongeren het gevoel hebben dat ze niet meer kunnen voldoen aan de verwachtingen die door henzelf of hun omgeving worden opgelegd.” (Peeters et al., 2022).

Hoewel meritocratie leerlingen idealiter beloont op basis van inzet, talent en prestaties, laat onderzoek naar onderwijsongelijkheid in België zien dat structurele factoren een grote rol blijven spelen. Onderwijs speelt een cruciale rol in de reproductie en de mogelijke doorbreking van intergenerationele sociale ongelijkheid (Kruithof & Verhaeghe, 2025). Sociale klassenverschillen beïnvloeden nog steeds wie succes boekt. Zo blijkt dat de uitbreiding van het hoger onderwijs sinds de Tweede Wereldoorlog vooral ten goede is gekomen aan jongeren uit de midden- en hogere klassen, terwijl leerlingen uit lagere sociaaleconomische klassen vaak minder kansen hebben om hun talenten volledig te benutten.

Deze bevindingen maken duidelijk dat meritocratische idealen, zoals autonomie, keuzevrijheid en zelfontplooiing, in de praktijk niet voor alle jongeren gelijk werken. Meritocratie en individualisering bestaan dus naast elkaar. Enerzijds stimuleren ze persoonlijke ontwikkeling en zelfstandige keuzes, anderzijds blijven maatschappelijke ongelijkheden de uitkomsten van onderwijs sterk beïnvloeden.

DIGITALISERING EN STUDIEKEUZE: TUSSEN HULPMIDDEL EN OVERBELASTING

Tijdens mijn stage in het sociaal werk en via de afgenomen interviews merkte ik hoe sterk digitale technologie verweven is met het dagelijkse schoolleven. Elke leerling beschikt over een Chromebook en wanneer jongeren vastliepen met vragen over studierichtingen, interesses of toekomstperspectieven, grepen zij vaak als eerste naar hun Chromebook. Informatie zoeken, een test invullen of snel iets opzoeken op Onderwijskiezer gebeurde bijna automatisch. Digitale technologie fungeert daardoor steeds vaker als eerste houvast wanneer leerlingen 'even de weg kwijt zijn' in hun zoektocht.

De toegenomen nadruk op autonomie en zelfsturing in het onderwijs wordt vandaag sterk ondersteund door digitale middelen. De technologische evolutie heeft niet alleen het lesgeven veranderd, maar ook de manier waarop leerlingen begeleid worden in hun studiekeuzes. Online studietests, interesseproeven en trajectbegeleidingsplatformen bieden jongeren toegang tot een grote hoeveelheid informatie over studierichtingen, beroepen en toekomstmogelijkheden. Ze sluiten nauw aan bij een geïndividualiseerde onderwijscontext, waarin van leerlingen verwacht wordt dat zij actief op zoek gaan naar hun interesses.

In mijn participerende observaties en interviews met leerlingen uit het zesde middelbaar, een studente uit het hoger onderwijs en een leerlingenbegeleider merkte ik hoe vanzelfsprekend het gebruik van deze digitale hulpmiddelen geworden is. Leerlingen vertelden dat ze online tests gebruiken als startpunt bij hun studiekeuze om zichzelf te 'situeren' binnen het aanbod. Ook de leerlingenbegeleiding gaf aan dat zulke tools vaak het eerste referentiepunt vormen binnen een heroriëntering of interesseproeven. Ze bieden overzicht, verlagen de drempel om zich te informeren en kunnen bijdragen aan zelfreflectie. In die zin versterken ze het ideaal van autonomie: jongeren kunnen zelfstandig verkennen, vergelijken en nadenken over wie ze zijn en wat bij hen past.

Tegelijk tonen mijn interviews, observaties en eigen ervaring aan dat deze digitale tools niet altijd rust brengen. Zelf vulde ik online interesstests in en kwam ik bijvoorbeeld uit bij het domein 'sport'. Hoewel sport iets is wat ik graag doe, riep dit resultaat vooral nieuwe vragen op: wil ik dat ook later als beroep uitoefenen? Ga ik dat even graag blijven doen als nu? Deze ervaring deed mij beseffen dat deze tests geen antwoorden geven, maar vaak net nieuwe onzekerheden openen. Ze reduceren complexe vragen over identiteit en toekomst tot categorieën, terwijl jongeren net zoeken naar betekenis, bevestiging en houvast.

Ook in mijn observaties zag ik hoe leerlingen vastliepen in het aanbod aan mogelijkheden: lang scrollen op websites, herhaaldelijk tests invullen, twijfelen aan resultaten en zichzelf vergelijken met richtingen die als 'beter' of 'succesvoller' worden voorgesteld. Deze ervaringen maken zichtbaar hoe digitale keuzeplatformen enerzijds mogelijkheden openen, maar anderzijds ook keuzestress kunnen versterken.

Dit gevoel kwam ook sterk naar voren in de interviews. Een leerling uit het zesde middelbaar verwoordde het als volgt:

“Soms is het echt overweldigend. Je ziet alle verschillende studietoepassingen en dan denk je: Wat moet ik nu kiezen? Waar ga ik gelukkig van worden? Soms heb ik gewoon iemand nodig die even zegt: het komt goed, het is normaal dat je dit zo ervaart.” (leerling, zesde middelbaar).

Ook de studente uit het hoger onderwijs blikte kritisch terug op haar studietoekiesproces. Ze gaf aan dat online tools haar vooral opties en labels boden, maar haar onzekerheid niet wegnamen. Integendeel: de vele mogelijkheden versterkten haar gevoel dat zij zelf volledig verantwoordelijk was om de ‘juiste’ keuze te maken. Tegelijk nuanceerde ze dit vanuit haar eigen traject:

“Bij sommige leerlingen gaat het nu eenmaal makkelijker om te weten welke richting ze willen doen dan bij anderen. Uiteindelijk ben ik er toch geraakt.” (studente, hoger onderwijs).

Vanuit het sociaalwerkperspectief is dit een cruciale uitspraak. Ze maakt zichtbaar dat keuzestress niet louter een individueel probleem is, maar ingebed ligt in verschillen in context, draagkracht, ondersteuning en kansen. Sociaal werk vertrekt vanuit het idee dat mensen zich ontwikkelen binnen relaties en structuren. Begeleiding is nodig wanneer maatschappelijke verwachtingen, zoals zelfontplooiing en keuzevaardigheden, te zwaar worden om alleen te dragen.

De terugblik van deze studente toont hoe betekenisgeving vaak pas achteraf mogelijk wordt. Wat tijdens het secundair onderwijs werd ervaren als persoonlijke onzekerheid, kan later begrepen worden als een normaal onderdeel van een zoektocht. Leerlingenbegeleiding en sociaal werk kunnen hier een belangrijke rol spelen door jongeren al tijdens dat proces te helpen om hun twijfels te normaliseren, hun ervaringen te kaderen en hun tempo te respecteren. Niet om keuzes over te nemen, maar om jongeren te ondersteunen in het ontwikkelen van vertrouwen, zelfinzicht en veerkracht.

Juist op dat spanningsveld tussen hulpmiddel en overbelasting, wordt de rol van leerlingenbegeleiding cruciaal. Wanneer digitale tools niet langer houvast bieden maar twijfel versterken, ontstaat de behoefte aan een menselijke begeleider die mee kan ordenen, vertragen, duiden en ondersteunen.

LEERLINGENBEGELEIDING ALS SLEUTELFIGUUR?!

Vanuit mijn stage in het sociaal werk als leerlingenbegeleidster in een secundaire school kreeg ik een concreet beeld van wat leerlingenbegeleiding vandaag betekent. Leerlingenbegeleiding heeft binnen het onderwijs het mandaat om leerlingen te ondersteunen in hun brede ontwikkeling en hun welzijn. In de praktijk merkte ik op dat leerlingenbegeleiding zich bevindt op een kruispunt van leren, studiekeuzes, welbevinden en thuissituaties. Het ging niet zozeer om het geven van oplossingen, maar om aanwezigheid, mee zoeken en mee nadenken met jongeren over wie ze zijn, wat ze voelen en waar ze naartoe willen.

Uit mijn observaties blijkt hoe veelzijdig dit mandaat is, zoals het voeren van individuele begeleidingsgesprekken, het ondersteunen bij studiekeuzes, het signaleren van moeilijkheden, het versterken van draagkracht en het samenwerken met leerkrachten, ouders en externe partners zoals het CLB. Leerlingenbegeleiding heeft daarbij een brugfunctie. Ze verbindt de leefwereld van jongeren met de verwachtingen van de school met bredere ondersteuningsstructuren.

Vanuit mijn stage sociaal werk ervaarde ik hoe belangrijk leerlingenbegeleiding is als laagdrempelig aanspreekpunt binnen de school. Voor veel leerlingen vormt leerlingenbegeleiding één van de weinig plekken waar leerlingen de ruimte hebben om te spreken over twijfels, stress, faalangst en toekomstvragen, los van evaluatie en punten. Zeker in het kader van studiekeuzes, waar jongeren vaak het gevoel hebben dat ze er 'alleen uit moeten geraken', biedt leerlingenbegeleiding iets wat digitale tools en informatiesessies niet kunnen bieden: een luisterend oor, bevestiging en erkenning van gedachten en gevoelens.

Het zorgcontinuüm geeft handvatten aan scholen om zorg voor leerlingen kwaliteitsvol uit te bouwen. Het is bedoeld ter ondersteuning en inspiratie (Het Zorgcontinuüm – Prodia, z.d.). Het vertrekt vanuit het idee dat zorg niet pas begint wanneer leerlingen vastlopen, maar dat ze opgebouwd wordt in verschillende lagen: van brede basiszorg voor alle leerlingen, via verhoogde zorg, tot uitbreiding van zorg in samenwerking met externe partners.

Binnen het zorgcontinuüm verschijnt leerlingenbegeleiding vaak als spilfiguur. Tegelijk tonen mijn interviews aan hoe groot de druk is die op deze rol rust. De geïnterviewde leerlingenbegeleider vertelde dat studiekeuzevragen de voorbije jaren sterk zijn toegenomen en bijna nooit losstaan van andere moeilijkheden. Ze zijn vaak verweven met onzekerheid, druk vanuit thuis, faalangst. Studiekeuze wordt zo een kruispunt waar leren, welzijn en identiteitsvragen elkaar ontmoeten.

“Het is onmogelijk om elke leerling met studiekeuzetwijfels intensief en individueel te begeleiden.” (leerlingenbegeleider, secundair onderwijs).

Wanneer grote groepen jongeren met gelijkaardige vragen worstelen, overstijgt dit de draagkracht van verhoogde zorg. De beschikbare tijd en middelen laten geen langdurige, diepgaande trajecten toe voor iedereen die zoekt, twijfelt en vastloopt. Vanuit het zorgcontinuüm wordt hier het belang van brede basiszorg zichtbaar voor studiekeuze. Studiekeuzevragen komen vaak voor bij een brede groep leerlingen en horen daarom in eerste instantie tot de brede basiszorg, waarbij het hele schoolteam een gedeelde verantwoordelijkheid draagt. Wanneer deze vragen te snel doorschuiven naar verhoogde zorg, kan dit leiden tot een overbelasting van leerlingenbegeleiding. Het risico is dan groter dat individuele begeleiding niet voor iedereen kwaliteitsvol kan verlopen. Hierdoor wordt het spanningsveld tussen noodzaak van ondersteuning en de praktische grenzen van beschikbare tijd en middelen duidelijk.

In mijn observaties zag ik hoe klasleerkrachten vaak de eersten zijn die signalen opvangen: uitstelgedrag, blokkeren, stress en demotivatie. Toch belanden deze signalen snel bij de leerlingenbegeleiding, waardoor studiekeuze vooral als individuele zorgvraag wordt benaderd. Het risico is dat een structureel en collectief vraagstuk wordt herleid tot een reeks afzonderlijke gesprekken.

Als toekomstig sociaal werker roept dit bij mij een fundamentele bezorgdheid op. Wat als onzekerheid, keuzestress en druk geen uitzonderingen meer zijn, maar een gedeelde ervaring? Stel je voor dat enkele klassen vol leerlingen de weg kwijt zijn in het schoolsysteem, hoe pakken we het dan aan om iedereen te helpen?

De interviews maken voor mij duidelijk dat leerlingenbegeleiding een sleutelfiguur is, maar geen vangnet kan zijn voor alles. Ze is noodzakelijk, onmisbaar en van grote waarde voor veel jongeren. Tegelijk toont het zorgcontinuüm aan dat wanneer keuzestress wijdverspreid is, de draagkracht van individuele begeleiding haar grenzen bereikt. Dit spanningsveld tussen noodzakelijkheid van ondersteuning en de grenzen van wat haalbaar is, maakt duidelijk hoe kwetsbaar de huidige organisatie van zorg rond studiekeuze is.

HOE INDIVIDUALISERING WORDT BENADERD: EEN DUBBELE REALITEIT

De interviews met de verschillende respondenten tonen geen eenduidig verhaal, maar een dubbele realiteit. Jongeren krijgen vandaag steeds meer autonomie in hun studiekeuze en worden aangesproken als actieve architecten van hun eigen toekomst. Tegelijk ervaren ze diezelfde autonomie vaak als een zware verantwoordelijkheid. Keuzemogelijkheden openen perspectieven, maar brengen ook onzekerheid, druk en faalangst met zich mee. Studiekeuze verschijnt zo niet alleen als een rationele beslissing, maar als een emotioneel proces dat raakt aan identiteit, zelfwaarde en toekomstbeeld.

Ook op het niveau van de school wordt deze dubbele realiteit zichtbaar. Leerlingenbegeleiding blijkt een onmisbare sleutelfiguur te zijn: laagdrempelig, nabij en van grote betekenis voor jongeren die zoeken naar houvast. Tegelijk maken de interviews en mijn stageobservaties binnen sociaal werk duidelijk dat deze functie steeds meer verwachtingen draagt. Wanneer keuzestress wijdverspreid is, botst individuele begeleiding op haar grenzen. Wat bedoeld is als verhoogde zorg, dreigt dan een structureel antwoord te worden op een collectief vraagstuk, waardoor de logica van het zorgcontinuüm onder druk komt te staan. Het zorgcontinuüm helpt dit spanningsveld zichtbaar te maken: studiekeuze hoort in de eerste plaats binnen de brede basiszorg, maar schuift in de praktijk snel door naar de leerlingenbegeleiding, met overbelasting als risico.

Vanuit het sociaalwerkperspectief en als toekomstig sociaal werker roept dit fundamentele vragen op. Als onzekerheid, druk en faalangst geen uitzonderingen meer zijn, maar kenmerken van een hele generatie leerlingen, dan volstaat het niet om deze uitsluitend individueel te benaderen. Dan wordt studiekeuze niet alleen een persoonlijke zoektocht, maar ook een maatschappelijke verantwoordelijkheid en een sociaal vraagstuk. Het sociaal werk bevindt zich precies in dit spanningsveld: tussen het erkennen van individuele ervaringen en het zichtbaar maken van de structuren die deze ervaringen vormgeven.

Dit artikel toont hoe studiekeuze vandaag fungeert als spiegel van bredere processen van individualisering, prestatiedruk en meritocratie. Het confronteert ons met de vraag hoe we jongeren niet alleen keuzes laten maken, maar hen ook collectief kunnen dragen in dat proces.

Dit brengt mij tot een open vraag die dit artikel bewust niet afsluit, maar opent:

“Hoe kunnen we jongeren ondersteunen in het maken van keuzes op een manier die hun autonomie versterkt, zonder dat de verantwoordelijkheid en de druk uitsluitend bij zichzelf of bij de leerlingenbegeleiding terechtkomen binnen een steeds complexer en geïndividualiseerd schoolsysteem?” (Ikzelf als toekomstig sociaal werker).

BRONNENLIJST

algemene vergaderingen van de IFSW en de IASSW. (2014). Globale definitie van het sociaal work. <https://www.ifsw.org/wp-content/uploads/2019/08/Global-Definitie-Social-Work-2014-Dutch-.pdf>

DeBijlesStudent. (z.d.). Individualisering: Bijles Maatschappijleer VWO. Geraadpleegd op 5 januari 2026, van <https://debijlesstudent.nl/uitleg/vwo/maatschappijleer-vwo/individualisering-2/>

Invloed van maatschappelijke trends | Nederlands Jeugdinstituut. (z.d.). Geraadpleegd op 4 januari 2026, van <https://www.nji.nl/invloed-van-maatschappelijke-trends>

Waarom moderniseren? - voor directies en administraties. (z.d.). Geraadpleegd op 4 januari 2026, van <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/waarom-moderniseren>

ElchardusMark. (2002, 1 juli). Onderwijs in de symbolische samenleving. Zijn individualisme en meritocratie nog zinvol? Geraadpleegd op 4 januari 2026, van <https://ugp.rug.nl/soci/article/view/28975>

Meritocratie - wat is meritocratie?.. (z.d.). Geraadpleegd op 5 januari 2026, van <https://wijken.nl/meritocratie.php>

Peeters, M., Doornwaard, S., Leijerzapf, M., De Haas, J., Efat, A., & Kleinjan, M. (2022). Prestatiedruk en schoolstress bekeken vanuit verschillende perspectieven. JGZ Tijdschrift Voor Jeugdgezondheidszorg, 54(5-6), 127-133. <https://doi.org/10.1007/s12452-022-00289-4>

Kruihof, E. H. & Verhaeghe, P., (2025) "Sociale ongelijkheid in het Belgisch onderwijs: Een langetermijnperspectief", Tijdschrift Sociologie 6, 94-127. doi: <https://doi.org/10.38139/ts.95137>

Onderwijskiezer. (z.d.). Onderwijskiezer. Geraadpleegd op 22 januari 2026, van <https://www.onderwijskiezer.be/v2/index.php>

Het zorgcontinuüm - Prodia. (2026). Geraadpleegd op 22 januari 2026, van <https://prodiagnostiek.be/het-zorgcontinuum/>

Gebruik van AI

Tijdens het schrijven van dit artikel maakte ik gebruik van ChatGPT ter ondersteuning bij het verbeteren van spelling en taalgebruik. De tool werd niet gebruikt om inhoud te genereren, maar om mijn bestaande tekst te verfijnen zonder de inhoudelijke betekenis te veranderen. Daarnaast raadpleegde ik ChatGPT sporadisch om suggesties te krijgen voor mogelijke bronnen waar ik zelf vastliep. Deze suggesties werden kritisch door mij geëvalueerd en waar relevant zelfstandig verder onderzocht. De volledige verantwoordelijkheid voor de inhoud en het eindresultaat berust volledig bij mij.

Gebruik van Canva

Voor de visuele opmaak, het duidelijk en aantrekkelijk presenteren van dit artikel maakte ik gebruik van Canva. Alle visuele elementen (symbolen en iconen) werden gekozen en verwerkt om de inhoud te ondersteunen en de leesbaarheid te verhogen.

Gebruik van Vecteezy

Voor de startpagina maakte ik gebruik van een afbeelding afkomstig van Vecteezy. De afbeelding werd gekozen uit het gratis aanbod.

